

Remonstrantse Gemeente Rotterdam
Zondag 20 november 2022
Eeuwigheidszondag

Voorganger: dr. Tjaard Barnard
Organist: Jos van der Kooy
Fluitiste: Doretthe Janssens

Welkom en aansteken van de kaars door lid van de kerkenraad

Muziek Partita di Follia

(Gemeente gaat staan)

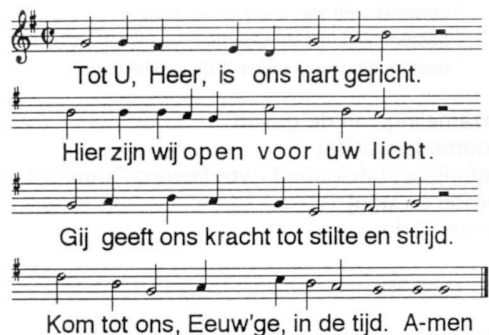
Aanvangslied Psalm 103: 1, 6 en 7

Zegen, mijn ziel, de grote naam des Heren

Votum en groet

Onze hulp is in de naam van de Heer
die hemel en aarde gemaakt heeft
die trouw houdt tot in eeuwigheid
en die niet loslaat het werk van zijn handen.
Genade zij u en vrede
van God onze Vader
en van Jezus Christus, de Heer.
Amen.

Antwoordlied Tot U, Heer, is ons hart gericht

Tot U, Heer, is ons hart gericht.
Hier zijn wij open voor uw licht.
Gij geeft ons kracht tot stilte en strijd.
Kom tot ons, Eeuw'ge, in de tijd. A-men

(Gemeente gaat zitten)

Inleidende Bijbellezing Romeinen 8: 31-39

31 Wat moeten wij hier verder over zeggen? Als God voor ons is, wie kan dan tegen ons zijn? 32 Zal Hij, die zijn eigen Zoon niet heeft gespaard, maar Hem omwille van ons allen heeft prijsgegeven, ons dan met Hem ook niet alles schenken? 33 Wie zal Gods uitverkorenen aanklagen? God zelf spreekt hen vrij. 34 Wie zal hen veroordelen? Christus Jezus, die gestorven is, meer nog, die is opgewekt, zit aan de rechterhand van God en pleit voor ons. 35 Wat zal ons scheiden van de liefde van Christus? Tegenspoed, ellende of vervolging, honger of armoede, gevaar of het zwaard? 36 Er staat geschreven: 'Om U worden wij dag na dag gedood en afgevoerd als schapen voor de slacht.' 37 Maar

wij zegevieren in dit alles glansrijk dankzij Hem die ons zijn liefde heeft bewezen. 38 Ik ben ervan overtuigd dat dood noch leven, engelen noch machten noch krachten, heden noch toekomst, 39 hoogte noch diepte, of wat er ook maar in de schepping is, ons zal kunnen scheiden van de liefde van God, die Hij ons bewezen heeft in Christus Jezus, onze Heer

Gebed

Eeuwige God,

Vandaag zijn we samengekomen, terwijl we denken aan wie niet meer bij ons ons zijn. Er zijn mensen uit onze geloofsgemeenschap ons ontvallen. Om ons heen zijn mensen te betreuren. En hoe ouder we worden, hoe vaker we definitief afscheid hebben moeten nemen. In onze gedachten, in ons hart, zijn ze nog bij ons, terwijl wij hen enorm missen. Om ons heen wordt het misschien eenzaam.

Vandaag komen we samen om ons bestaan, maar ook ons verdriet, in uw licht te plaatsen. U die ons leven overstijgt, u in wie een eeuwigheid samenkomt. U, de Eeuwige, die zich soms in de tijd aan ons openbaart.

Geef ons het vertrouwen dat voor u de doden nog leven. Dat u hen vasthoudt, in uw hand. Dat u hun namen geschreven hebt op de palmen van uw hand. Dat u hen niet hebt losgelaten, zoals u ook ons zult blijven vasthouden.

Sterk ons en draag ons, o God. Want we kunnen niet zonder u.

Amen.

Lied 247: 1, 3 en 4

Blijf mij nabij, wanneer het duister daalt

Bijbellezing Ezechiël 37: 1-14

37: 1Op een dag voelde ik opeens de macht van de Heer. Ik werd meegenomen door de geest van de Heer, en die bracht me naar een dal. Dat dal lag vol met botten. 2De Heer liet me om het dal heen lopen. Toen zag ik hoe enorm veel botten er lagen. Ze lagen verspreid over het hele dal, en ze waren helemaal uitgedroogd.

Ezechiël moet tegen de botten spreken

3Toen vroeg de Heer aan mij: ‘Mensenkind, denk je dat die botten weer kunnen veranderen in levende mensen?’ Ik antwoordde: ‘Heer, mijn God, dat weet u alleen!’ 4De Heer zei tegen mij: ‘Spreek tegen deze botten. Zeg tegen ze: ‘Uitgedroogde botten, luister naar de woorden van de Heer! 5Dit zegt God, de Heer: Ik ga jullie weer levend maken! 6Ik zal jullie bedekken met spieren en vlees, en daar zal ik huid omheen laten groeien. Ik zal adem in jullie blazen, zodat jullie weer levend worden. Dan zullen jullie begrijpen dat ik de Heer ben.’”

7Ik deed wat de Heer tegen mij gezegd had, en sprak tegen de botten. Zodra ik dat deed, hoorde ik een zacht geluid. Ik zag dat de botten naar elkaar toe bewogen en dat ze aan elkaar vast gingen zitten. 8Ik zag dat er spieren aan de botten kwamen, en vlees. En daaromheen groeide huid. Maar de lichamen leefden nog niet.

9Toen zei de Heer tegen mij: ‘Mensenkind, spreek nu tegen de wind. En zeg tegen de wind: ‘Dit zegt God, de Heer: Wind, kom uit alle richtingen. En blaas adem in deze dode lichamen, zodat ze levend worden!’”

10Ik deed wat de Heer tegen mij gezegd had, en sprak tegen de wind. Toen kwam er adem in de lichamen, en ze werden levend. Ze gingen allemaal rechtop staan. Het was een enorme massa mensen.

11De Heer zei tegen mij: ‘Mensenkind, die botten zijn het volk van Israël. Want de Israëlieten zeggen: ‘Het is afgelopen met ons! We hebben geen hoop meer. We zijn net als uitgedroogde botten, waar geen leven meer in zit.’

12Daarom moet jij tegen de Israëlieten zeggen: ‘Dit zegt God, de Heer: Luister, mijn volk! Ik zal jullie weer leven geven, net zoals ik graven openmaak en dode mensen uit hun graf laat opstaan. Ik zal jullie bevrijden en jullie terugbrengen naar het land Israël.

13Als dat gebeurt, zullen jullie begrijpen dat ik de Heer ben.

14Ik zal mijn adem in jullie blazen, zodat jullie weer levend worden. Ik laat jullie weer in je eigen land wonen. Dan zullen jullie begrijpen dat ik de Heer ben.

Dat is mijn besluit. En wat ik besloten heb, dat zal ik ook doen.’”

Lied 769: 1, 2, 3 en 4

Eens als de bazuinen klinken

Preek

Een jaar of tien geleden, gemeente, bezocht ik een gedeelte van de slagvelden van de Eerste Wereldoorlog. We waren geweest in Verdun en we bezochten het Ossuarium in Douaumont. U weet wellicht dat dat een monument is, waarin de botten van 130.000 slachtoffers (de meesten Frans en Duits) van de vreselijkheden van de strijd verzameld zijn. Onder de grond, in een crypte, liggen de botten verzameld. Door kleine raampje heen kunnen je de botten en de schedels zien liggen. Het is een macaber gezicht. Wellicht zo macaber dat je op de website van dit Ossuarium je hier van dit concrete element van het monument geen foto kunt vinden.

Bij het zien van die botten moest ik denk aan het bekende visioen van Ezechiël over de dorre doodsbeenderen.

Over dat verhaal en wat het voor ons betekent, wil ik u in drie delen wat vertellen:

1. De historische betekenis
2. Wat het is gaan betekenen
3. Wat het voor ons zegt, nu we hier in verdriet en gemis samengekomen zijn.

1. De historische betekenis

Laten we eerlijk zijn, het bijbelboek Ezechiël is niet zo bekend onder ons. Zelfs niet onder uw voorgangers, denk ik. Het bevat een profetie uit de tijden van de ballingschap. Zelden wordt eruit gelezen. Het meest bekend is wat we vandaag lezen. Dat verhaal over dat dal van dorre doodsbeenderen.

Ezechiël was profeet tijdens de Babylonische ballingschap, aan het begin van de zesde eeuw voor Christus. Hij leefde en werkte dus niet in Palestina, het beloofde land, maar in Babel waar het volk in ballingschap was.

Zoals elke profeet waarschuwt hij tegen de afgodendienst, de dienst aan andere, concurrerende goden. Daarnaast verkondigt hij hoe het slecht zal aflopen met de vijanden van Juda. Vervolgens spreekt hij bemoedigende woorden over het einde van de ballingschap. Uiteindelijk zal het goed komen! Tenslotte zijn er messianistische beschouwingen waarin God zal heersen. Voor sommige christenen zijn dat lastige

teksten, daar deze eindtijdverwachting anders is dan die later in het Nieuwe Testament geschetst zal worden.

Het gedeelte dat we vandaag lezen, gaat over de hoop in de ballingschap. Aan de ellende zal een einde komen, ook als je het niet verwacht. Ook als je het niet voor mogelijk zult houden.

De profeet vertelt dat in dit 37ste hoofdstuk met een sterk beeld. Kijk naar dat dal vol dorre, verdroogde doodsbeenderen, zouden die weer kunnen leven? U begrijpt hoe treffend de vergelijking met dat ossuarium in Frankrijk is. Beenderen van 130.000 mensen. Wat is er een verdrietiger aanblik. Wat is er doodser dan dat. Wat is hopelozender dan dat.

Maar zegt de profeet: die dorre doodsbeenderen - in het beeld zit iets van strijders die ook toen al in een oorlog ten onder zijn gegaan - die zullen leven. Ik, zegt God, zal de graven openmaken en ik laat de mensen opstaan uit hun graf. Ik zal jullie bevrijden en uit jullie ballingschap terugbrengen naar Israël.

Volgens de geleerden is het beeldtaal, de betekenis van deze tekst. Niet een concrete opstanding uit de dood, een leven na de dood, voor iedereen die gestorven is, maar een geestelijke opstanding. Niet van individuele mensen, maar weer toekomst voor het volk.

2. Wat het is gaan betekenen?

Daarmee kom ik bij het tweede deel van mijn preek. Wat het is gaan betekenen.

Al in het oude Israël, maar nog veel meer in het christendom, is men de tekst letterlijker gaan lezen. Niet meer als de prachtige profetie over de wederopstanding van het volk, maar als voorafschaduwning van de opstanding van alle mensen aan het einde der tijden. Het grappige is dat je dat ook kunt zien aan de manier waarop het bijbelgenootschap de tekst vertaald heeft. Om ook recht te doen aan latere interpretaties heeft men bewust gekozen voor een vertaling die ruimte laat aan meer dan alleen de historische interpretatie van een volk dat figuurlijk opstaat. Ik lees twee vertalingen van een cruciaal vers voor en let goed op het verschil:

a. Luister, mijn volk. Ik zal jullie weer leven geven. Het zal zijn alsof ik graven openmaak en dode mensen uit hun graf laat opstaan. Ik zal jullie bevrijden en jullie terugbrengen naar het land Israël.

b. Luister, mijn volk. Ik zal jullie weer leven geven, net zoals ik graven openmaak en dode mensen uit hun graf laat opstaan. Ik zal jullie bevrijden en jullie terugbrengen naar het land Israël.

Als ik de vertaling gemaakt zou hebben, zou ik bij de eerste versie gebleven zijn. Het 'alsof' doet meer recht aan de oorspronkelijke betekenis. Het andere gaat er te gemakkelijk vanuit, dat God graven openmaakt en dat ook zal blijven doen. Natuurlijk, het tweede is aantrekkelijker. Maar het is wensdenken. We zouden het zo graag willen, maar als de oorspronkelijke schrijver het niet bedoeld heeft, moet je het ook zo niet vertalen.

Zoals ik las in een commentaar op deze tekst:

Valkuilen

Men dient er rekening mee te houden dat het op het niveau van de tekst gaat om beeldspraak, niet om een lichamelijke verrijzenis of de reanimatie van lijken. Toch is in de traditie deze tekst steeds meer gelezen als een belofte dat dode mensen zullen opstaan. Dan wordt het heel letterlijk, heel concreet genomen. Aan het einde der tijden zal God de graven openen en zullen de doden verrijzen. Dat is waarom velen binnen het jodendom

begraven willen worden met uitzicht op de Olijfberg. Naar de traditie wil, zal de messias bij zijn komst daar beginnen. Deze fysieke opstanding van botten maakt ook dat men binnen het jodendom bij bijvoorbeeld een terroristische aanslag zo zijn best doet om alle menselijke resten bij elkaar te veegen. Want het wordt wat onhandig als er een botje ontbreekt. In het christendom heeft die traditie, van een opstanding aan het einde der tijden, ook veel invloed gehad. Op het graf van Willem de Zwijger, in de Nieuwe Kerk in Delft, staat de tekst: RESURRECTIONEM / EXSPECTAT / GUILIELMUS PRIMUS / PATER PATRIAE. Willem I, de vader des vaderlands, verwacht de opstanding. Dit is het beeld dat in de literatuur en in films regelmatig wordt gebruikt. Of in de muziek, denk aan de Danse Macabre van Saint Saens. De graven worden geopend. En iedereen zal in grote rijen optrekken naar de plek waar het laatste oordeel zal plaatsvinden. U kent de afbeeldingen wel in de grote kathedralen in Frankrijk. Soms zo levendig afgebeeld - vooral de kant waar je terecht komt als je fout zit, daar waar geweest is en geknars van tanden - dat je kinderen er amper goed naar kunt laten kijken... Het lied dat we zongen, Eens als de bazuinen klinken, heeft als basis ook deze eindtijdverwachting. Aan het einde der tijden zal het moment komen, waarop Jezus terugkeert op aarde. Dan zal hij de levenden en de doden oordelen. Dan zal het met de rechtvaardigen uiteindelijk goed komen.

3. Wat het voor ons zegt, nu we hier in verdriet en gemis samengekomen zijn

Nu denk ik dat velen onder ons niet zulke concrete verwachtingen zullen hebben over een eventueel leven na dit leven. Velen zullen er, tot hun eigen verdriet wellicht, relatief cynisch over denken. Dood is dood. Of positiever geformuleerd, hier moet het gebeuren. Dit is het leven waar het om gaat.

Tegelijkertijd zullen ook velen wel de wens, het verlangen of misschien wel het gevoel hebben, dat het met het aardse leven hier niet voorbij is.

Zoals iemand het me regelmatig zegt: als er hier in dit aardse leven zoveel liefde is, als je zo met iemand verbonden bent, dan kan het toch haast niet anders dan dat eeuwigheid ook zo is? Of anders geformuleerd: als je hier in dit ondermaanse soms het gevoel hebt, dat je gedragen wordt, niet alleen door de mensen om je heen, maar ook door een hogere kracht, waarom zou dat niet ook zo zijn over de grens van dood en leven heen?

We zijn bang om hier al te concreet in te worden. We willen ons niet laten regeren door ons verlangen, door ons misschien niet kunnen omgaan met de onherroepelijkheid van de dood, én toch, de gedachte dat er meer zou zijn tussen hemel en aarde dan wij kunnen aantonen, willen we misschien niet loslaten.

Concrete beelden, zoals die soms in alle vanzelfsprekendheid aangereikt worden in de bijbelse verhalen, of misschien sterker wel, in wat mensen ervan hebben gemaakt, ze storen ons. We voelen: zo zeker weet je het niet. We willen ons niet blij maken met een dode mus. Maar tegelijkertijd is er iets dat in ons blijft knagen, iets dat ons hoop geeft, iets dat ons draagt, ook als we oog in oog met de dood staan.

Laten we het maar aan elkaar toegeven. Het is een groot geheim. Het is een mysterie. Niemand kan hier iets zinnigs over zeggen. En als er iets is dat ons overstijgt, als er een eeuwigheid is die ons vasthoudt, dan is het in elk geval anders dan wij ons kunnen voorstellen in onze beperkte ervaringen in ruimte en tijd. Dan zijn alle beelden die geschetst worden, niet meer dan kinderlijke verlangens en beschrijvingen van iets wat we nooit zullen kunnen bevatten. Het gaat ons bevattingsvermogen te boven.

Vandaag staan we stil bij wie ons ontvallen zijn. In ons aardse leven hier hebben we hen moeten loslaten. We moeten alleen verder. In alle verdriet en eenzaamheid die daarbij horen. De rauwe werkelijkheid confronteert ons elke morgen opnieuw met ons verdriet. In de loop van de tijd worden de scherpe kantjes iets minder, maar het went nooit.

We spreken hier ons verdriet uit. We doen dat samen en herkennen elkaar daarin. Hier vinden we een geloofsgemeenschap waarin we ons niet groter hoeven voor te doen dan we zijn. Hier proberen we elkaar te dragen en te bemoedigen. Ook in ons zoekende geloof, dat het niet allemaal zinloos is. Dat ons bestaan een gewild bestaan is. Dat we hier niet zomaar zijn. Dat er iemand is die ons draagt en ook zal blijven dragen. Over alle grenzen heen.

Amen.

Stilte

Muziek Sicilienne BWV 1031

Herdenking overledenen

Bij het herdenken van de overledenen krijgen de nabestaanden de gelegenheid een kaars te ontsteken. De predikant noemt de naam en wie naar voren wil komen, komt en ontsteekt een kaarsje. Als er niemand is, wordt het kaarsje ontstoken door een lid van de kerkenraad.

Bij het herdenken van de overleden beginnen we met de namen te lezen van hen die ons als gemeente zijn ontvallen. Wie van de naasten naar voren wil komen, steekt een kaarsje aan. Als er niemand is, steekt Athal ter Stege, een kaarsje aan. Daarna krijgt iedereen de gelegenheid om naar voren te komen en een kaarsje aan te steken. Wie dat wil, spreekt ook namen uit. Als we klaar zijn, zingen we gezamenlijk driemaal het aangegeven lied.

Eerst lees ik een remonstrantse geloofsbelijdenis voor.

DE DOOD

Te allen tijd en overal komt waar het leven kwam, de Dood. Hij breekt het kostbare, broze leven af. Hij komt verwacht of onverwacht; als vijand of als vriend; ondanks ons mensen of door mensenschuld. Maar hoe hij komt, hij is of wordt mee opgenomen in het plan van God. Hierdoor is hij geen einde, doch overgang; brengt geen scheiding slechts, doch ook hereniging; en voert niet tot vernietiging, doch tot vernieuwing in het licht.

Nu wij staan voor den Dood erkennen wij, dat wij voor het onbekende huiveren, maar voor God buigen en op Hem vertrouwen in geloof.

Wij huiveren voor de onontkoombare macht des Doods; maar wij vertrouwen op de macht van God, in wiens hand Dood en Leven zijn.

Wij buigen voor Gods oordeel, waarvoor alle mensenoordeel zwijgt, maar wij vertrouwen op Zijn liefde die verzoent en onze schuld vergeven wil.

Wij buigen voor de onbegrepen hoogheid van Zijn wegen, maar wij vertrouwen op de overwinning die den strijd teniet doet; en wij geloven in den vrede Gods die alle verstand te boven gaat.

Voornaam	Achternaam	Overleden	leeftijd
Regina Wilhelmina	Dieges-Krijger (lid)	9 dec	82
Eric Henri	Cossee (lid)	18 dec	77

Paulina Bertha Petronella	Buskop-Perdijk (lid)	31 jan	88
Antonia	Van Meeteren-Stam (lid)	3 maart	103
Jasper Andries	Hooykaas (overig)	16 april	59
Catharina	Van de Sande -Kranenburg (lid)	19 mei	80
Jans	Tinbergen (lid)	20 mei	89
Johannes Theodorus (Jan)	Eering (vriend)	3 juli	88
Hanneke Cornelia	Melis (lid)	11 juli	79
Carla	Thooft -Schlemper (lid)	17 juli	82
Geertrui (Truus)	Marbus (lid)	7 aug	89
Elisabeth Johanna Warmoldina (Liesbeth)	Hooykaas-Gelderman (lid)		85
Antoinne (Tonnie)	Van Rietschoten-Terlouw (lid)	21 aug	95
Catharina Maria (Riet)	Ferdinandusse- van den Broek (lid)	24 aug	87
Allaird	Hendriks (lid)	26 sept	75
Hovydh	Booth- Overbosch (lid)	30 sept	81
Wanda	Hoen	23 juni	77
Francois Cornelis	Briët		75
Annemijn	Briët		42
Rieks	Boersma	7 jan	73

Lied 598 (in het Frans) 3x

Voorbeden en stil gebed, afgesloten met gezamenlijk gebeden 'Onze Vader (oec. versie)'

Tijdens de voorbeden 367b

- v. *Zo bidden wij tezamen*
a. *Heer, onze Heer, ontferm u over ons.*

Eeuwige God,
als wij gedenken al uw heiligen,
de grote en de kleine mensen
die ons zijn voorgegaan,
op de wegen van uw licht,
wil dan ook ons, net als hen, bemoedigen,
om tot het einde toe uw weg te gaan,
uw heil te zoeken en uw naam te eren.

- v. *Zo bidden wij tezamen*
a. *Heer, onze Heer, ontferm u over ons*

God, luister naar ons als wij onze zorgen voor u neerleggen.

Wil ons dragen als wij ziek zijn. Sterk ons en de mensen om ons heen, als we weten dat we gaan sterven.

- v. *Zo bidden wij tezamen*
a. *Heer, onze Heer, ontferm u over ons*

Wilt u zich over ons ontfermen, als ons hart rouwt.

De stilte omgeeft ons wanneer we definitief afscheid van een geliefde hebben moeten nemen. Wilt u zich in die stilte over ons blijven ontfermen. Sterk ons en geef ons kracht om verder te gaan.

v. *Zo bidden wij tezamen*

a. *Heer, onze Heer, ontferm u over ons*

In de stilte van ons hart leggen wij onze zorgen aan u voor.

We willen u bidden, ieder voor zich, voor wat ons bezighoudt.

We denken aan uw wereld, en we weten dat we niet zonder u kunnen.

[...]

In verbondenheid met wie ons voorgedaan zijn, die ons misschien deze woorden hebben geleerd, bidden we u met de woorden van Jezus

Onze Vader die in de hemel zijt,

Uw naam worde geheiligd;

Uw Koninkrijk kome;

Uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel.

Geef ons heden ons dagelijks brood;

En vergeef ons onze schulden,

Zoals ook wij onze schuldenaars vergeven;

En leid ons niet in verzoeking,

Maar verlos ons van de boze.

Want van U is het Koninkrijk

En de kracht en de heerlijkheid

In eeuwigheid.

Amen.

Mededelingen

Na de dienst zal om 12.00 uur de Algemene Vergadering van Leden en Vrienden plaatsvinden.

Geen bloemen

Koffie, thee en krentenbol

Eerste collecte: Pallieter, toegelicht door Julia

Tweede collecte: Eigen Gemeente

Twee collecten in twee rondes, niet bij de uitgang

Muziek tijdens de collecte

Allegro uit Hallenser Sonate II in e-moll, G.F. Händel

Slotlied 90a O God die droeg ons voorgelacht

Uitzending en zegen

Bevestigen wij dan ons geloof in een leven van liefde.

Aanvaarden wij onze verantwoordelijkheid voor onze geloofsgemeenschap, haar taak in deze wereld met haar noden.

En gaan wij van hier naar onze huis en onze levensopdracht,

Onder Gods zegen

De Heer zegene en Hij behoede u.

De Heer doe zijn aangezicht over u lichten en zij u genadig.

De Heer verheffe zijn aangezicht over u en geve u vrede.

Amen

Antwoordlied 978: 4 (staande)

Orgelspel

Fuga in Es-dur BWV 552, J.S. Bach

Fuga in d van Antonio Vivaldi